

Antik Ses Araçları ile Bağlantı Kurmak*

Joshua Kumbani

Çeviri: Ramazan Kılınc

Müzik, uzun bir süredir insanlığın önemli bir parçası olmuştur. Her ses müzik değildir ama sesin bir anlamı vardır ve bazen sesin anlamı bulunduğu kontekste göre değişir.

Ancak arkeoloji açısından, Güney Afrika'da müzik veya ses üreten arkeolojik eserlerle ilgili sınırlı sayıda bulgu yer almaktadır. Bunun sebebi, müzik aletlerinin çoğunlukla üretildiği organik maddelerin doğada yeterince korunamamasıdır. Kaya resimlerinde müzik performansı ile ilişkilendirilebilecek dans sahnelerinin yanı sıra müzik aletleri tasvirleri yer alsa da burada sadece müzikle alakalı arkeolojik eserlerden bahsedilecektir.

Fotoğraf 1: Mozambik'ten bu fildişi trompet gibi ses üretici araçların kalıntıları, antik Güney Afrika'daki ses ve müzik hakkında önemli ipuçları vermektedir. ©Pretoria Üniversitesi Müzeleri

Bu arkeolojik eserler hakkındaki mevcut literatürü taramanın yanında ayrıca orijinal bir araştırma da yaptım. Arkeolojik araçlarla ilgili bilgilerin artırılacağı daha geniş bir kontekst altyapısı oluşturmaya çalışmak için etnografik kaynaklara da başvurulmuştur. Ayrıca, Percival Kirby'nin çevrimiçi [müzik aleti veri havuzu](#) kullanılmıştır. Müzik arkeolojisi, tabiatı gereği çokdisiplinli bir alandır.

Çalışmanın sonucu olarak, ses ve müzikle ilişkili Güney Afrika'da bulunan arkeolojik eserler hakkındaki [ilk raporlardan biri](#) ortaya çıkmıştır.

Güney Afrika'da müzik arkeolojisi araştırmaları yeni başlamıştır. Mevcut bulgular 10.000 yıl öncesine, Geç Taş Devri ile Demir Çağı arası döneme kadar, tarihlenmektedir. Bu arkeolojik eserler,

* **Orijinal Kaynak:** Kumbani, Joshua. (2020, September 20). "[Tapping Into Ancient Soundscapes](#)", *Sapiens: Anthropology Magazine*.

Atıf Şekli: Kumbani, Joshua. (2020, Aralık 13). "Antik Ses Araçları ile Bağlantı Kurmak", Çev. Ramazan Kılınc, sosyalbilimler.org, **Link:** <https://sosyalbilimler.org/antik-ses-araclari>

havanın titreşimi ile ses üreten aerofonlar ve katı maddelerin titreşimi ile ses üreten idyofonlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Söz konusu arkeolojik eserlerden bazıları şunlardır: döner diskler, vınıltılı tahta (bull-roarer), flüt veya düdük olarak kullanılmış olması muhtemel kemikten borular, kil düdüklere, parmak piyanosu (lamellofon veya mbira diye de adlandırılır) tuşları, müzik zilleri ve bir fildişi trompet. Liste çok teferruatlı değil, daha fazla araştırmanın yapılması gerekmektedir.

Fotoğraf 2: Yazar (solda), Güney Afrika'daki Klasies Nehri'nde ses üretici araçların bulunduğu bir kazı sahasında arkeolog Sara Wurz'un (sağda) yanında çalışmaktadır. ©Joshua Kumbani

Müzikle ilişkili veya ses üreten arkeolojik eserler kemik, fildişi, metal ve kil gibi çeşitli malzemelerden üretilmişlerdir. Bu arkeolojik eserler eğlenceler ve ritüeller başta olmak üzere, ses ve müzik üretiminin geçmişteki insanların sosyokültürel faaliyetlerinin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Ses üretimi ve müzik yapımı, tam olarak insan olmanın bir işaretidir.

Aerofonlar

[Yakın zamanlardaki deneysel bir çalışma](#), Klasies Nehri ağzında ve [Matjes Nehri](#)'nde bulunan Geç Taş Devri'ne ait kemik araçların, sırasıyla, bir döner disk ve bir boğa-böğürten olduğunu ortaya koymuştur. Replikalarının güçlü mekanik [sesler ürettiği](#) bu aletler ne için kullanıldıkları veya seslerin ne işe yaradığı tam olarak anlaşılmasa da ses üretici araçlar olarak değerlendirilebilirler. Ritüel alanlarında veya müzik kontektlerinde diğer aletler ile birlikte işaretleşme araçları veya oyuncak olarak kullanılmış olabilirler. Günümüzde bu araçlar bölgede nadiren bulunmaktadır.

Çoğunluğu kuş kemiğinden olan kemik borular, Güney Afrika Burnu'nun güneyindeki ve batısındaki Geç Taş Devri kontektlerinden, bazıları da tarihi kontektlerden toplanmıştır. Bu kemik borular, önceden emme boruları ve boncuklar olarak yorumlanmıştır. Ancak morfolojik analizler —ya da biçimlerinin incelenmesi— pürüzsüzleştirilmiş uçlarının yanı sıra çeşitli uzunluk ve genişlikte olmaları göz önüne alındığında, flüt veya düdük olarak kullanılmış olabileceklerini göstermiştir. Flütler

ve düdükler arasında anlaşılır net bir ayrım yoktur.

Eğer flüt olarak kullanılmışlarsa tek notalı flütlerdi, zira hiçbirinde başka notaların üretilmesini sağlayacak delikler bulunmamaktadır. Arkeolojik kemik boruların bazılarının üstünde zikzaklı ve çapraz desenler yer almaktadır, lakin bu çizimlerin bir anlamının olup olmadığı veya sadece estetik amaçlarla yapıp yapılmadıkları belli değildir. San ve Khoe halkı geçmişte kamış flütleri kullanmışlardır. Flütler halen Güney Afrika'daki çeşitli kültürel gruplar tarafından kullanılmaktadır; örneğin Güney Afrikalı Venda halkı, [tshikona dansı](#)nı icra ederken flütleri kullanırlar.

K2 ve Mapungubwe bölgelerindeki Erken Demir Çağı kontekstlerinde kil düdükler bulunmuştur. Benzer kil düdükler çok nadir olduklarından etnografik olarak pek bahsedilmezler ancak Lesotho'daki Basotho çobanlarının benzer düdükler kullandıkları söylenmektedir. Düdükler ayrıca müzikal bir tören sırasında ya da mesaj gönderirken işaretleme aracı olarak da kullanılabilirler.

Mozambik'teki Sofala sahasında fildişinden bir trompet bulunmuştur. Üzerinde bir üfleme deliği ve bir miktar süs bulunmaktadır.

Fildişi trompetler Güney Afrika'da çok yaygın olmasalar da Batı Afrika'da bilinmektedirler. Örneğin Gana'daki Asante halkı arasında manevi bir önemleri vardı ve hükümdar maiyeti ile ilişkilendirilmişlerdi. Fildişi trompetlerin, ayrıca kralların gelişini duyurmak için kullanıldıkları da söylenmektedir. Güney Afrika'da bulunan trompetler fildişinden değildir.

İdyofonlar

Zimbabve ve Zambiya'daki Geç Demir Çağı kontekstlerinde parmak piyanosu, lamellofon ya da mbira tuşları bulunmuştur. Bu idyofon, demir teknolojisinin gelişiyile birlikte popüler olmuş ve bugün de hâlâ kullanılmaktadır. Zimbabveli [Stella Chiweshe](#) gibi bazı popüler müzisyenler lamellofon çalmaktadır. Mbira, özellikle Zimbabveli Shone halkı arasında, maneviyat ile yakından ilgilidir. Lamellofon, şimdi tüm dünyada yaygın bir müzik aletidir.

Fotoğraf 3: Bir lamellofona ait olan bu dil, büyük bir Demir Çağı şehri olan Büyük Zimbabve'deki bir sahada bulunmuştur. ©Foreman Bandama

Müzik zilleri Güney Afrika, Zimbabve ve Zambiya'daki Geç Demir Çağı kontekstlerinde bulundu.

Zillerin tekli olanları da çiftli olanları mevcuttu; örneğin Büyük Zimbabve şehrinde her ikisinden de bulunmuştur. Etnografyaya göre müzik zillerinin kökeninin Batı ve Orta Afrika olduğu bilinmektedir ve Güney Afrika'ya büyük ihtimalle ticaret vasıtasıyla taşınmışlardır. Bu idyofonların kralların gelişini duyurmak için kullanıldıkları söylenmektedir. Müzik zilleri bugün hâlen kullanılmaktadır.

Müzik aletleri arkeolojik kayıtlarda nadiren bulunmakta ve saptanmaları kolay değildir; bu nedenle bu aletlerin arkeolojik kayıtlardan saptanmaları hususunda araştırmacılar arasında çok sayıda tartışma bulunmaktadır. Bazı aletler başlı başına müzik aleti olmayabilir, daha ziyade belirli mesajları taşımak için veya ritüellere bağlı amaçlarla kullanılan ses üretici araçlar olabilirler.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da [@sosbilorg](https://www.facebook.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.